

Gėrimų vartojimas kaip bendrystės reprezentacija XVII–XVIII a. bajoriškojoje kultūroje

RIMVYDAS LAUŽIKAS

Vilniaus universitetas

ANOTACIJA. Gėrimai ir jų vartojimo papročiai užima išskirtinę vietą socialinėje (iš esmės – žmonių bendrystės) istorijoje. Tačiau alkoholinių gėrimų vartojimo papročiai Lietuvoje (beje, kaip ir visa kasdienybės istorija ir ypač dvaro kasdienybės kultūra) yra mažai tyrinėti. Straipsnio objektas yra kultūros antropologijos pobūdžio tyrimas, svaigiųjų gėrimų vartojimas kaip priemonės, turinčios (sudarantišios sąlygas pasiekti) gilesnius religinio, socialinio, ekonominio ar kitokio pobūdžio tikslus. Dėl didelės tyrimų objekto apimties ir menko jo ištirtumo apsiribosime tik vienu jo aspektu – gėrimo iš vienos taurės papročio analize vieno Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės socialinio sluoksnio – bajorijos – kultūroje XVII–XVIII amžiuje. Tyrimo tikslas – suprasti šio papročio ištakas, kaitą ir reikšmę to meto žmonių socialumui (bendrystei).

RAKTAŽODŽIAI: gėrimas iš vienos taurės, vynas, krikščionybė, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, bajorai, alus, midus.

ĮVADAS

Gėrimai ir jų vartojimo papročiai užima išskirtinę vietą socialinėje (iš esmės – žmonių bendrystės) istorijoje. Šiuo požiūriu Lietuva (suprantama ne tiek kaip XXI a. valstybinėmis sienomis apribota politinė teritorija, bet kaip istorinis-kultūrinis regionas) nėra išimtis. Alų, midų ir šių gėrimų vartojimo ypatumus mini vienas ankstyviausių ir išsamiausių rašytinių baltų kultūros šaltinių – IX a. pabaigos keliautojo, pirklio ir nuotykių ieškotojo Wulfstano kelionės aprašymas, įtrauktas į Vesekso karaliaus Alfredo Didžiojo (849–899) aplinkoje parengtą romėnų istoriko Orosijaus veikalo pakartotinį leidimą (Barrington 1773: 17–20). Midus yra ankstyviausias gastronomijos istorijoje žinomas patiekalas, kurio receptui suteikiama „lietuviškumo“ etiketė. 1555 m. Romoje išleistoje švedų katalikų dvasininko ir diplomato Olauso Magnuso vadinamojoje *Šiaurės tautų istorijoje*, be įvairiausių kulinarijos bei ūkio gudrybių, pateikiamas „Midaus, vadinamo medonem, gaminimo pagal lenkų

arba lietuvių paprotį“ receptas (Olaus 1555:448). O kur dar Mato Pretorijaus aprašyti sambariai (Vėlius 2004:295), mitologizuoti gėrimai – trejos devynerios ir krupnikas – ar vienas pirmųjų Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) erdvėje aludarystės vadovėlis, Aleksandro Pranciškaus Chodkevičiaus (1776–1838) „Aludarystės mokslas“ (*Nauka robienia piwa*, 1811). Gėrimai buvo neatskiriama kalendorinių ir šeimos švenčių, religinių ritualų dalis, jais „įforminama“ situacija (pvz., sutvirtinama pasirašyta sutartis), demonstruojama priklausomybė grupei, lyčių, amžiaus, socialiniai skirtumai (Social... 1998: 6).

Gėrimų pasirinkimo asortimentas Lietuvoje priklausė nuo istorinio laikotarpio ir asmens socialinio statuso. Mes neturime panašių kaip kitose šalyse (McGovern... [et al.] 2004) tikslingų gėrimų vartojimo tyrimų iš proistorės laikotarpio (pvz., cheminių proistorės keramikos paviršių ar organikos tyrimų), kurie leistų nustatyti midaus ar alaus atsiradimo mūsų krašte chronologiją. Ankstyviausias rašytinis šaltinis – jau minėtasis Wulfstano pasakojimas. Jo autorius pastebi, kad „kunigaikščiai ir diduomenė geria kumelių pieną, neturtingieji ir vergai geria midų“, o „pastatydami du indus, alaus arba vandens pripildytus, jie padaro, kad abu išąla“ (Barrington 1773: 17–20). Čia turėtume pažymėti, kad tiek Wulfstanas, tiek vėlesni šiuos gėrimus minintys autoriai (Janas Dlugošas, Adomas Brėmenietis, Petras Dusburgietis) buvo daugiau išoriniai stebėtojai (arba net ne stebėtojai, o svetimų pasakojimų perrašinėtojai), tad ir jų teiginius turėtume vertinti kritiškai. Midaus ir alaus paminėjimai šiuose tekstuose didesnių klausimų nekelia. Midus dabartinėje Lietuvos teritorijoje galėjęs būti žinomas dar mezolite, vos tik klimato sąlygos pasidarė tinkamos laukinėms bitėms gyventi, o alus paplitęs kartu su žemdirbyste. „Kumelių pieno“ vartojimo atveju problema yra tai, kad šis gėrimas iš esmės nėra alkoholinis, be to, jo savikaina mažesnė nei midaus. Greičiausiai dokumentuose kalbama apie kitokį, Vakarų Europoje (net viduramžių Lenkijoje) nežinomą alkoholinį gėrimą, kuris užsienio keliautojams buvo panašus į pieną. Galime spėti, kad „kumelių pienas“ iš tikrųjų galėjęs būti „pagerintas“ – pienu ar grietinėle skiestas – baltasis midus, kurio receptų Lietuvoje žinota dar XVIII amžiuje. Šiame kontekste įdomu, kad prancūzų keliautojas Gaspard’as de Tende savo 1686 metų veikale *Relation historique de la Pologne...*, kone taip pat kaip ir jo pirmtakas Wulfstanas prieš 800 metų, pastebėjo, kad „Lietuvoje ir Ukrainoje žinomos dvi rūšys stipriųjų medaus gėrimų: tamsiai raudonas ir balkšvas. Abu gėrimai yra malonaus skonio, nors šiek tiek ir atsiduoda vašku. Bet prie šio skonio nesunkiai priprantama“ (Tende 1697: 322).

Vynas į Lietuvą atkeliavo drauge su krikščionybe. Be šio gėrimo XIII a. nebūtų galėję vykti nei Mindaugo krikštas, nei karūnacija. Su antruoju XIV a. krikštu, Vytauto ir Jogailos dėka, vyno Lietuvoje atsirado daugiau. Ant Vytauto stalo būdavo graikiško (turbūt malvazijos), vokiško (tikriausiai Reino) ir itališko vyno (Čapaitė 2003: 4–8). Jogailos sąskaitų knygoje minimi baltieji ir raudonieji vynai

pagal kilmės šalį: prancūziškas (*Gallicum*), vengriškas pietietiškas (*Australe*), romanėja (*Romanie*) ir itališkas (Piekosiński 1896: 610–611). Tačiau svarbiausias vaidmuo populiarinant vyną tenka Bonai Sforcai ir jos itališkam dvarui (Glemža 2011: 180–182). Pradėjusi plisti nuo valdovų, vyno vartojimo kultūra XVI–XVII a. apėmė vis platesnius visuomenės sluoksnius. XVI–XVII a. pirmojoje pusėje vyno vartojimas skyrė diduomenę nuo kitų bajorų, tuo tarpu XVII a. antrojoje pusėje ir XVIII a. – bajorus ir turtingus miestiečius nuo mažiau pasiturinčių miestiečių ir valstietijos. Šiuo požiūriu įdomi Oginskių istorija. Jų giminės dokumentuose randame ne vieną alkoholinių gėrimų pirkimo sąrašą. 1738 m. Mykolo Kleopo prosenelis Marcijonas Mykolas Oginskis tiesiai iš Vengrijos pirkė trylika statinių seno, įprastinio (mūsų laikais sakytume – stalo) vyno, dvi statines seno sausų uogų vyno ir dešimt statinių dviejų rūšių jauno vyno ir už viską sumokėjo 274 raudonuosius auksinus. Dar 125 raudonuosius auksinus kainavo vyno atvežimas į Vilnių. Kitoje tų pačių metų sąskaitoje matome šio didiko vyno pirkimus Gardine ir Vilniuje. Abiejose sąskaitose minimas senas vynas, senas įprastinis vynas, jaunas geresnis ir jaunas prastesnis vynas bei senas sausų uogų vynas. Vyno gabenimas iš Vengrijos ir tokia, nesudėtinga ir kiek primityvoka, vyno nomenklatūra (jaunas arba senas) rodytų, kad XVIII a. pradžioje Oginskiai pamažu dar tik tapo LDK „vyno kultūros klubo“ nariais. O štai Marcijono Mykolo sūnus Tadas Pranciškus Oginskis buvo jau kur kas rimtesnis šio klubo narys nei jo tėvas. Vyną jis pirkė Rygoje tais pačiais 1738 metais ir sąskaitoje skyrė aiškias, mums įprastesnes vyno rūšis pagal kilmės vietą: po vieną statinę frontinjako, pikardo, chereso ir dvi statines prancūziško (t. y. stalo). Vynui tapus „visuotinai“ paplitusiu gėrimu, didikų ir paprastos bajorijos skiriamuoju ženklu tapo šampanas. Rašytiniuose dokumentuose nelengva atskirti tiesiog iš Šampanės kilusį vyną nuo putojančio, mums įprastesnio šampano. Bene seniausias žinomas „tikro“ šampano paminėjimas LDK yra iš Vilniaus jėzuitų kolegijos dienoraščio. Jame rašoma, kad 1710 m. gegužės 8 d., ketvirtadienį, vienas pasaulietis, apsigynęs darbą iš visos filosofijos, jėzuitų ordino žmones vaišino midumi, o aukštesniųjų klasių profesorius – putojančiu vynu. 1774–1775 m. Vilniuje daugiau kaip šimtą butelių burgundiško vyno ir dešimt butelių šampano įsigijo ir Tadas Oginskis, tačiau paskui nežinia kodėl devynis butelius šampano grąžino atgal (Laužikas... [et al.] 2016).

Sunku tiksliai įvardyti, kada distiliuotas alkoholis ir distiliavimo technologija pasiekė Lietuvą. Pasak rusų degtinės tyrėjo Viljamo Pochliobkino, distiliuotą alkoholį Jogailai ir Vytautui kaip vaistą demonstravo Genujos pasiuntiniai 1387 m. Lietuvos krikšto proga ir 1429 m. Lucko suvažiavime (Похлебкин 2005: 134–136). Tačiau šių teiginių nepriklausomais šaltiniais nepavyko patvirtinti. Pirmasis dokumentuotas alkoholio distiliavimo įrodymas Lietuvoje yra didžiojo kunigaikščio Aleksandro dvaro sąskaitose 1501 m. minimas degtindaris Cimermanas. XVI a. degtinė greitai

plito Lietuvoje (Antanavičius, Petrauskas 2007: 321), o XVI a. pabaigoje–XVII a. kartu su distiliuotu alkoholiu populiarėjo ir „išvestiniai“ gėrimai – trauktinės, užpiltinės, ratafijos ir kt.

Taigi iki XVII a. Lietuvoje atsirado ne tik beveik visas šiais laikais žinomas alkoholinių gėrimų asortimentas, bet ir dauguma jų vartojimo papročių bei įpročių, kuriuos galėtume skirti į dvi dideles dalis: gėrimų vartojimą kaip priemonę (neretai ritualizuotą, integruotą į religines apeigas, priskirtiną *sacrum* erdvei) ir gėrimų vartojimą kaip visiškai sekuliarų ir buitinių tikslų (pasigėrimą). Gėrimų kultūros tyrinėtojai pagal santykį su alkoholinių gėrimų vartojimu panašiai skiria ir du visuomenės tipus: visuomenes, toleruojančias alkoholį ir turinčias senas alkoholio kultūros tradicijas (tokioms priskiriamos dauguma europinės Viduržemio jūros pakrantės visuomenių), ir visuomenes, netoleruojančias alkoholio vartojimo (tokių daugiau šiaurinėje Europos dalyje). Šiame kontekste vyno vartojimo kultūros plitimą Šiaurės Europoje galėtume interpretuoti kaip alkoholio požiūriu tolerantiškesnės kultūros invaziją į alkoholiui mažiau tolerantišką kultūrinę erdvę. Įdomu, kad su alkoholizmo sukeltomis socialinėmis problemomis labiau susiduria pastarosios – gėrimo netoleruojančios visuomenės (Social... 1998: 10–12). Gėrimų vartojimas kaip tikslas sietinas su paprasčiausiu „prisigėrimu“ (alkoholizmu), turinčiu socialines, ekonomines ir kitokias priežastis, kurių (kaip ir paties gėrimo kaip tikslo socialinio reiškimo) straipsnyje nenagrinėjame.

Gėrimo iš vienos taurės paprotys Lietuvoje (beje, kaip ir visa kasdienybės istorija ir ypač dvaro kasdienybės kultūra) yra menkai tirti. Tokią situaciją lėmė kelios priežastys; iš jų svarbiausios yra šios: kasdienybės istorijai nepalankaus „politinės arba įvykinės istorijos modelio“ vyravimas XX a. Lietuvos istorijos moksle (Bumblauskas 2006: 10–11); XIX a. pabaigoje susiformavęs bajoriškosios kultūros tyrimams nepalankus nacionalistinis Lietuvos istorijos naratyvas, istorinius tyrimus orientavęs į lietuvių tautos kaip lietuviškai kalbančios, valstietiškos kilmės ir kritiškai nusiteikiosios krikščionybės atžvilgiu bendruomenės pažinimą; tos pačios dvaro kultūros tyrimams nepalanki sovietinė „klasių kovos“ mokslinė paradigma, skatinusi tirti tik vienos socialinės grupės – valstiečių kasdienybę ir tik viename moksliniame – etnografijos kontekste. Todėl šiuolaikinėje Lietuvos gėrimų kultūros istoriografijoje reikšmingi Antano Astrausko (2008), Liudo Glemžos (2011), Daivos Vaitkevičienės (2004, 2011), Nijolės Laurinkienės (2012), Liberto Klimkos (Butkus, Stankuvienė 2007), Aivo Ragausko (2010) tyrimai tik labai kukliai ir netiesiogiai aptaria ir bajoriškąją gėrimų vartojimo kultūrą.

Straipsnio objektas yra kultūros antropologijos pobūdžio tyrimas, alkoholinių gėrimų vartojimas kaip priemonės, turinčios (sudarantiškos sąlygas pasiekti) gilesnius religinio, socialinio, ekonominio ar kitokio pobūdžio tikslus. Dėl didelės tyrimų objekto apimties ir menko jo iširtumo apsiribosime tik gėrimo iš vienos taurės pa-

pročio analize, vieno LDK socialinio sluoksnio – bajorijos – kultūroje XVII–XVIII amžiuje. Tyrimo tikslas – suprasti šio papročio ištakas, kaitą ir reikšmę to meto žmonių socialumui (bendrystei).

GĖRIMAS IŠ VIENOS TAURĖS: EUROPINIAI KONTEKSTAI

Bene išsamiausiai alkoholinių gėrimų veikimas kultūroje yra išnagrinėtas 1998 m. Europos Komisijos užsakymu Jungtinės Karalystės Socialinių problemų tyrimų centre (*The Social Issues Research Centre*) atliktame bibliografinio pobūdžio tyrime¹. Tyrimo vykdytojai išnagrinėjo daugiau kaip penkis tūkstančius publikacijų iš viso pasaulio gėrimų vartojimo kultūroje ir gėrimų vartojimo reikšmės socialinei istorijai kontekstuose. Tyrimo rezultatai parodė, kad alkoholiniai gėrimai jau nuo pat neolito laikų buvo svarbūs visose pasaulio kultūrose. Priklausomai nuo kultūrinių tradicijų skyrėsi etinis gėrimo veiksmo traktavimas, su alkoholio vartojimu susiję draudimai ir alkoholio vartojimo taisyklės. Tačiau tyrimo metu buvo fiksuoti kai kurie kultūriniai bendrumai („universalios kultūrinės konstantos“), kurios yra aktualios tolesnio mūsų gėrimų vartojimo kaip bendrystės reprezentacijos tyrimo požiūriu. Pavyzdžiui, įvairiose kultūrose atsiskyrėliškas gėrimas (kai žmogus alkoholį vartoja vienas, ne grupėje) vertinamas neigiamai, tačiau socialiai priimtina laikomas gėrimų vartojimas grupėje, kuri (taip pat) atlieka ir alkoholio suvartojimo bei vartojančiųjų elgsenos kontrolę (*Social... 1998*).

Tyrimo požiūriu svarbūs mokslininkų grupės analizuojami alkoholinių gėrimų vartojimo simboliniai aspektai ir gėrimų vartojimas virsmų (tranzityviniuose) ritualuose bei švenčių metu. Simbolinė alkoholio reikšmė (alkoholis kaip įrankis, konstruojantis socialinę tikrovę bei padedantis ją manipuliuoti) buvusi svarbi visoms pasaulio kultūroms. Mokslininkai išskiria reikšmingiausius simbolinius aspektus, kuriuos atliko alkoholis kaip socialinę situaciją apibrėžiantis kultūrinis elementas, socialinio statuso, užimamų pareigų, lyties indikatorius. Gėrimai taip pat figūruoja kaip neatskiriama gyvenimo virsmų (gimimas, santuoka, mirtis) ritualų elementas, pabrėžiantis situacijos „ne-ordinarumą“, kuris vėliau – modernioje kultūroje – degradoja į „kasdieninių virsmų“ (pvz., perėjimas iš darbo laiko į laisvalaikį, plg., penktadienio vakaro praleidimas bare) elementą. Šiais abiem atvejais (simbolis ir virsmų ritualai) alkoholio vartojimą galime traktuoti gėrimo kaip priemonės prasme. Tuo tarpu alkoholio vartojimas švenčių metu daugiau traktuotinas gėrimo kaip tikslo prasme (ten pat: 6–9).

.....
1 Daug informacijos apie Vakarų Europos alkoholio vartojimo ypatumus galime rasti fundamentaliuose kultūros istorijos veikaluose šia tema: Flandrin 1983; Brennan 1989; Holt 2006; Gately 2008; Heath 2012.

Gėrimo iš vienos taurės ištakos sietinos su *homo sapiens sapiens* būdingu socialumu, kurio gastronominės apraiškos pastebimos antropogenezės tyrinėtojų. Pavyzdžiui, Kembridžo universiteto archeologo Martino Joneso atlikti tyrimai rodo, kad tik žmonėms būdingas viešas valgymas kartu, prie laužavietės, dalijantis maistu ir bendraujant (Jones 2007: 286). Šiame straipsnyje publikuojamo tyrimo požiūriu svarbu tai, kad europinį gėrimo iš vienos taurės paprotį, kaip ir daugelį kitų, formavo trys pagrindiniai šaltiniai: antikos kultūra, krikščionybė ir vadinamasis Šiaurės barbarikumas (daugiausia germanų genčių ikikrikščioniškoji tradicija).

Gėrimas iš vienos taurės šiose trijose pamatinėse kultūrinėse tradicijose gana gerai atspindėtas rašytiniuose šaltiniuose. Antai V amžiuje gyvenęs atėnietis Kritijas (*Critias*), siekdamas pabrėžti gėrimų vartojimo skirtumus Atėnuose ir Spartoje, rašė, kad „šis paprotys ir praktika buvo žinomi Spartoje <...>. Tik vieną vyno taurę puotoje išgerti <...>. Tostų taurės pas juos nekeliamos ir vardai neskelbiami <...>. Nėra ir gėrimo ratų į dešinę pusę...“ (Stephans 1939: 55). To laikotarpio atėniečiai po formaliųjų pietų pradėdavę ritualizuotą alkoholinių gėrimų vartojimą, vadintą *symposionu* (Rabinowitz 2009: 115). Antikinėje filosofinėje tradicijoje šiam bendram gėrimų vartojimui kai kuriais atvejais būdavo suteikiamas išskirtinis komunikacinis ir simbolinis krūvis, – apie tai rašoma Platono *Puotoje* (Leshner... [et al.] 2006).

Žymiausią krikščioniškąjį tekstą šia tema – Paskutinės vakarienės aprašymą – rasime Evangelijose. Pavyzdžiui, Evangelijoje pagal Matą skaitome:

Vakarienėjant Jėzus <...>, paėmęs taurę, sukalbėjo padėkos maldą ir davė jiems [apaštalams], tardamas: „Gerkite iš jos visi, nes tai yra mano kraujas, Sandoros kraujas, kuris už daugelį išliejamas nuodėmėms atleisti“ (Mt 26, 26–28).

Šiuo liudijimu grindžiama krikščioniškųjų šv. Mišių liturgija bei Eucharistijos Sakramentas, kurio katalikiškoje interpretacijoje dalijimosi duona ir vynu motyvai yra labai ryškūs. II amžiuje kankinys šv. Justinas imperatoriui pagoniui Antoninui Pijui (138–161) rašė:

[D]ieną, vadinamą Saulės diena, toje pačioje vietoje susirenka visi, gyvenantys miestuose bei kaimuose. Kiek leidžia laikas, skaitomi apaštalų ir pranašų raštai. Lektoriumi baigus skaityti, prabyla vadovas, primindamas girdėtus gražius dalykus ir ragindamas jais sekti. Paskui visi drauge atsistojame ir meldžiamės už save <...> ir už visus kitus, kad ir kur jie būtų <...>, idant būtume rasti teisūs savo gyvenimu ir darbais, ištikimi įsakymams ir tuo būdu pasiektume amžinąjį išganymą. Baigę melstis, sveikiname vieni kitus pasibučiuodami. Tada tam, kuris vadovauja broliams, atnešama duona ir taurė vyno, atmiešto vandeniui. Juos paėmęs, jis garbina ir šlovina visatos Tėvą Sūnaus ir Šventosios Dvasios vardu ir kalba ilgą padėkos maldą (graikiškai *eucharistian*) už gautas iš Jo dovanas.

Vadovui baigus maldas ir dėkojimą, visi susirinkusieji pritardami sako: Amen. Kai vadovas baigia dėkoti ir visi susirinkusieji jam atsako, tie, kuriuos mes vadiname diakonais, padalija visiems čia esantiems „eucharistinę“ [už kurią buvo dėkota – R. L.] duoną ir vyną su vandeniu, o nesantiems nuneša į namus (Katalikų... 1997: 1345).

Šitaip krikščioniškoji Eucharistija tampa ne tik „etnografiniu“ senovės žydų papročiu, perkeltu į naują religinę aplinką, ar Bažnyčios narių bendrystę liudijančiu veikslu, bet ir realiu kraujo giminystės su Jėzumi demonstravimu: „Kanoje vynu paversto vandens ženklas jau skelbia Jėzaus pašlovinimo Valandą ir nurodo vestuvių pokylio užbaigimą Tėvo karalystėje: ten tikintieji gers naują vyną, tapusį Kristaus Krauju“ (ten pat: 1335).

Galiausiai „Sagoje apie Inglingus“ (apie 1225) turime aprašytą vikingų pasipiršimo ritualą:

Granmaras, konungas pasakė savo dukrai Hildigunn <...>. Ši paėmė sidabrinę taurę, pripildė ją [alaus], priėjo prie konungo Hjovardo ir tarė: „Į visų Ylfingerių sveikatą...“ <...> Ir, pusiau išgėrusi taurę, perdavė ją Hjovardui... (Sturluson [2016]: 41).

Beje, kai kurie autoriai teigia, vikingų visuomenėje buvus skirtumą tarp „gėrimo poromis“ (vadinto *twimning*) ir „gėrimo iš vienos taurės, leidžiant ją ratu“ (*hwirfingsdryckia*) (Strinholm 1839: 340).

Viduriniaisiais amžiais ir naujaisiais laikais Vakarų Europoje gėrimas iš vienos taurės buvo ne vien krikščioniškųjų apeigų, bet ir pasaulietinių ceremonijų, pavyzdžiui, vestuvių dalyvių ar universiteto profesorių bendrystę pabrėžiančio ceremonialo, dalis. Glazgo universiteto muziejuje (*The Hunterian Museum*) saugoma taurė su inskripcija *Loving Cup of Glasgow College*, XVI–XVII a. naudota kaip tik tokių ceremonijų metu. „Meilingumo taurės“ paprastai buvo nemenkės talpos ir gaminamos su dviem ąsomis, kad būtų patogiau perduoti kitam (*Loving Cup* [2016]). Daug tokių taurių atvaizdų randame XVI–XVIII a. Nyderlandų autorių tapybos darbuose. Abiejų Tautų Respublikoje tokios taurės vadintos tostų taurėmis (lenk. *kielich toastowy*) (Kielich... [2016]). Įdomi šių didelių ir (dažniausiai) dviąsių taurių transformacijos į sportinius trofėjus tradicija (*Loving Cup* [2016]). Gėrimas iš vienos taurės buvo populiarus ir visiškai sekuliarių, vadinamųjų gėrimo žaidimų, praktikuotų puotose, dalis. Vieną vėlyviausių šio papročio aprašymų randame Marko Tveno apysakoje „Princas ir elgeta“:

...atnešė didžiulę meilės taurę. Laivininkas, viena ranka paėmęs už ąsos, kita keldamas įsivaizduojamą servetėlės galą, ištiesė taurę Džonui Kenti, kaip reikalavo senovės paprotys. Tas, viena ranka paėmęs už antrosios ąsos, kita ranka turėjo nuvožti dangtelį, kaip senovėje darydavo...

Toliau M. Tvenas pastebi, kad

meilės taurė ir su ja susijęs paprotys senesnis už pačią Anglijos istoriją. Manoma, kad anglai ir vieną, ir kitą pasisavinę iš Danijos (Tvenas 1990: 68–69).

Vakarų Europos kultūros tradicijoje gėrimas iš vienos taurės simboline prasme yra socialinio solidarumo demonstravimas (Chandler 1961: 270), tiesiogiai sietinas su socialinio kapitalo „auginimu“ konkrečioje visuomenėje. Dėl šios priežasties neretai gėrimas iš vienos taurės integruojamas į religines apeigas (tai gerai žinoma iš šiuolaikinės krikščionybės, ypač krikščionybės kryptių, pripažįstančių šv. Komunijos dalijimą abiem pavidalais). Komunikacijos mokslų teoriniame kontekste gėrimas iš vienos taurės traktuotinas kaip socialinės interakcijos atmaina. Socialinė interakcija čia suprantama kaip „išorinės formos, kuriomis kažkurios grupės veiksmai siejami su asmens pasirinkimais <...> ką vadiname „kažkuriomis grupėmis“, priklauso nuo konteksto, tai gali būti šeimos, kaimynai, draugai ar socialiniai sluoksniai <...> socialinės interakcijos kartais dar vadinamos „ne-rinkos“ sąveika, siekiant pabrėžti faktą, kad jos nėra reguliuojamos kainų mechanizmo“ (Sheinkman 2008: 1–2). Per socialines interakcijas yra kuriami asmenų ir jų grupių socialiniai tinklai ir šitaip stiprinamas visuomenės socialinis kapitalas. Socialinio kapitalo sąvoka yra gana plačiai vartojama mokslinėje literatūroje ir viešojo administravimo erdvėje, tačiau jos turinys dažnai neatskleidžiamas ar atskleidžiamas prieštarškai. *Socialinio kapitalo* termino kūrėjas Lyda Judsonas Hanifanas jį apibrėžė taip:

[V]artodamas terminą *socialinis kapitalas*, aš neturiu galvoje įprastos kapitalo sampratos <...> aš nekalbu apie nekilnojamąjį turtą, asmens nuosavybę ar grynuosius pinigus, bet kalbu apie tai, kas šiuos materialius dalykus paverčia kasdieninio gyvenimo vertybėmis, kaip antai gera valia, draugystė, abipusė simpatija ir socialiniai ryšiai, kurie leidžia atsirasti socialiniams vienetams (Hanifan 1916: 130).

Šis apibrėžimas vaizdžiai parodo mūsų tyrimui svarbų socialinio kapitalo turinį. Toks socialinio kapitalo apibrėžimas, susietas su socialinių mokslų eksploatuojama tinklaveikos idėja, sukuria visuomenės tinklaveika grįstą metodologinę poziciją. Kaip teigia Robertas D. Putnamas, vienas žymiausių šiuolaikinių socialinio kapitalo teoretikų, „socialinio kapitalo teorijos branduolys ir idėja yra ekstremaliai paprasti: visuomenės tinklaveika“ (Putnam 2002: 100). Tinklaveika čia suprantama kaip socialinių interakcijų ir žmonių tarpusavio asmeninių ryšių tinklas, o gėrimas iš vienos taurės – šį tinklą (tinklaveiką) stiprinanti priemonė – komunikacinis pranešimas (Social... 1998: 22–23), kurio bendras reikšmių perskaitymas veikia kaip savotiški „socialiniai klijai“, leidžiantys padidinti pasitikėjimą kraujo giminyse ir „pažintimi

nuo vaikystės“ nesusijusiais „svetimaisiais“; į bendrystės ratą įtraukiant ir dievus (plg. libracijos paprotį) ir mirusiųs (plg. puotavimą kapinėse mirusiųjų minėjimo metu). Tai paaiškina ir gėrimo iš vienos taurės integravimą į religines apeigas, nes mokslo tyrimuose pripažįstama, kad vienas stipriausių socialinių „klijų“ yra religija, kai bendras dalyvavimas tose pačiose apeigose trina barjerus tarp savųjų ir svetimųjų bei tarp turtingųjų ir beturčių, didindamas asmeninę pažintimi nesusietų žmonių tarpusavio pasitikėjimą (Lee 2005: 14–17). Šiame kontekste tostų kėlimas, linkėjimai kitiems yra ne savarankiškas gėrimo paprotys, bet tik vienas iš gėrimo iš vienos taurės bendrystės ritualo, draugiškumą demonstruojančių sudedamųjų veiksmų (Social... 1998: 24). Socialinio kapitalo „auginimo“ požiūriu yra įdomios ir tirtinos gėrimo iš vienos taurės papročio sąsajos su bučinio kultūrinėmis reikšmėmis ir papročiais šių dviejų veiklų koreliacijos alkoholi kultūriškai daugiau ir mažiau toleruojančiose bendruomenėse.

Istoriniais laikais, gėrimo iš vienos taurės papročiu sekuliarizuojantis, jis įgijo daugiau nei vien bendrystės demonstravimo prasmį. Pavyzdžiui, apsisaugojimas nuo nuodų; kaip M. Tvenas pasakoja,

senovėje, kai žmonių papročiai buvę žiaurūs ir šiurkštūs, protingas apdairumas reikalavo, kad abu puotos dalyviai, gerdami iš meilės taurės, ką nors laikytų abiejose rankose, antraip galėjo atsitikti, jog tuo laiku, kol vienas geriantysis reikš antrajam meilę ir ištikimybę, pastarasis smogs jam peiliu į šoną (Tvenas 1990: 68–69).

GĖRIMAS IŠ VIENOS TAURĖS LDK BAJORIŠKOJOJE KULTŪROJE

XIV–XVI a. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo unikali tarpkultūrinių sąveikų erdvė ne vien dėl geografinės padėties (esanti ties bizantinės krikščionybės ir katalikybės, o vėliau ir protestantizmo, riba, turinti didelę žydų bendruomenę, mažesnes musulmonų (totorių) ir karaitų (karaimų) bendruomenes) ar valdančiojo elito tolerantiškų nuostatų (administruojama kultūriškai ir religiniu požiūriu indiferentiško valdančiojo elito, netoleravusio tik politinio savo pavaldinių nelojalumo). Mūsų tyrimo kontekste ne mažiau nei „globalieji“ (tarpreliginiai, civilizacinio pobūdžio) kontaktai įdomi yra „lokalioji“ sąveika tarp vietinės, neįtikėtina ilgai, net iki XIV a. pabaigos, nepriklausomai evoliucionavusios ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūros ir Vakarų Europos kultūrinės tradicijos. Iš antikos paveldo, krikščioniškosios pasaulėžiūros ir inkultūruoto Šiaurės barbarikumo elementų suldyta Vakarų Europos kultūra XIV–XVI a. Lietuvoje randa vieną iš savo esminių elementų – Šiaurės barbarikumo kultūrą tebefunkcionuojančią „gyvu“ pavidalu. Kita vertus, ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūros aplinkoje išugdyta LDK diduomenė vakarietiškoje krikščioniškojoje kultūroje lengvai atpažįsta savo prigimtinės kultūros elementus.

Dėl lėtos bažnyčių tinklo plėtros Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (ypač Vilniaus vyskupijoje) christianizacija truko daugiau nei šimtą metų, iki XVI a. vidurio. Parapijų steigimo logika Vilniaus vyskupijoje rėmėsi teritorijos christianizacija nuo centro (Vilniaus) periferijos link, kai kuriant naują parapiją senoji parapija nebuvo apkarpoma, o paprasčiausiai panaudojamas dar nechristianizuotas plotas už christianizuotos teritorijos ribų. Tyrimai rodo, kad kalbėti apie realiai christianizuotą teritoriją galime tada, kai parapijų tankumas pasiekia tokį lygį, kad atstumai tarp jų centrų neviršija maždaug dvidešimties kilometrų (Kuncevičius... [et al.] 2015: 94–95). Taip galėję įvykti ne anksčiau kaip po Valakų reformos XVI a. pabaigoje–XVII a. pirmojoje pusėje, kai dėl išaugusio ūkininkavimo efektyvumo ir geresnio teritorijos administravimo mažesnės bendruomenės galėjusios išlaikyti dvasininkus. Pažymėtina, kad Vilniaus vyskupijos pakraščiuose pirmosios bažnyčios funduotos apskritai tik XV a. pačioje pabaigoje–XVI a., pavyzdžiui, Pasvalyje – 1498 m., Rokiškyje – apie 1500, Panevėžyje – apie 1505 metus (Kirkienė 2007: 21). Taigi „lokaliosioms“ krikščioniškosios ir ikikrikščioniškosios kultūros sąveikoms LDK laiko tikrai netrūko.

Aukštesniems socialiniams sluoksniams būdingo gėrimo iš vienos taurės vietinio papročio ištakas hipotetiškai galėtume sieti su geriamaisiais ragais. Anot Andros Simniškytės, Lietuvos archeologinėje medžiagoje šie indai žinomi nuo III a. iki XIII a. pradžios. Geriamieji ragai – gana dažni archeologiniai radiniai. Lietuvos teritorijoje 1998 m. buvo užregistruota maždaug 996 su geriamaisiais ragais sietini objektai iš 75 laidojimo paminklų (Simniškytė 1998: 187). Geriamieji ragai gana aiškiai siejami su proistorės laikų socialiniu elitu. Aptardamas pirmųjų amžių po Kristaus palaidojimus, Vladimiras Kulakovas pastebi, kad geriamieji ragai yra „tipinė“ tuo laikotarpiu (10–200 / 220 m.) datuojamų „kunigaikščių kapų“ Prūsijos teritorijoje įkapė (Кулаков 2005: 63). Interpretuodami geriamųjų ragų paskirtį archeologai juos sieja su laidotuvių ritualais, taip pat tai galėjo būti heroizuotų mirusiųjų įkapės, aukšto socialinio statuso ar priklausomybės kariaunai reprezentacija (Simniškytė 1998: 211–213). Pasak Eugenijaus Jovaišos,

A. Tautavičiaus ir K. Godłowski teigimu, ragas ir pincetas susiję su religiniais ar pilietiniais ritualais. Pavyzdžiui, geriamasis ragas gali būti siejamas su priesaika, kuria sutvirtinama sutartis, taika ar kitokie tarpgentiniai reikalai. Manoma, kad baltų gentyse apeigas atlikdavo bendruomenės galva, vėliau – genties ar žemės kunigaikštis. Panašus paprotys buvo ir Vidurio Europoje: ten kunigaikščių kapuose dažnai randamas pincetas ir puošnus geriamasis ragas, o kartais dar ir žirklys bei šukos (Jovaiša 2006: 14).

Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad geriamojo rago talpa galėjusi siekti 1,5–4,0 litro (Kazakevičius 1981: 85), tai ne tik „tiesiog apeiginis“, bet ir potencialus indas gėrimo iš vienos taurės ritualui.

Netiesiogiai gėrimų vartojimas kartu kaip Lietuvos viduramžių diduomenės bendrystės ritualo dalis paminėti Francesco Petrarco (1304–1374) komentaruose *Eneidai*; ten greta taikos sutarties sudarymo aprašymo² teigiama, kad toks taikos sutarties sudarymo būdas yra išlikęs tarp lietuvių (Woolcock 2016: 8–9).

Vėlesnių laikų – Renesanso epochos – autoriai, rašydami apie LDK valdovus ir diduomenę, netiesiogiai mini ragų naudojimą gėrimo iš vienos taurės ritualui. Suprantama, autorių galimybė aprašyti prieš šimtą ar daugiau metų vykusius dalykus yra ribota, tačiau mūsų tyrimo atveju įdomi pati epochos simbolinė, mitologizuota literatūrinė tendencija, traktuojanti LDK diduomenę kaip gėrusią iš tauro rago. Pavyzdžiui, Motiejus Strykowski *Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronikoje* mini, kad po Lucko suvažiavimo Vytautas imperatoriui Zigmantui padovanojo aukso apkalais ir brangakmeniais puoštą tauro ragą – to paties tauro, kurį sumedžiojęs Gediminas, prieš susapnuodamas lemtingąjį sapną (Strykowski 1582: 561). Šis tekstas Renesanso kultūros kontekste gali būti interpretuojamas ir kaip simbolinis Vytauto atliktas pagonybės atsisakymo veiksmo aprašymas: pagoniškujų apeigų simbolis – mitologinis tauro ragas perduodamas į Zigmanto lobyną (išvežamas iš Lietuvos), tokiu būdu prarasdamas savo tiesiogines funkcijas ir virsdamas savotiška muzealija, saugoma Imperijos keistenybių kambaryje (vok. *Wunderkammer*).

Analizuodami vakarietiško gėrimo iš vienos taurės papročio plitimą Lietuvoje, turime atkreipti dėmesį į kelis alkoholinių gėrimų plitimo procesui būdingus bruožus. Alkoholinių gėrimų vartojimo kultūros tyrimuose pastebima, kad „užsieniniai“ gėrimai buvo perimami kartu su jų vartojimo kultūra (Social... 1998: 16–17). Tad vakarietiško gėrimo iš vienos taurės papročio plitimas Lietuvoje turi būti tiesiogiai siejamas ne tik su krikščionyste, bet ir (gal net daugiau) su vyno vartojimo kultūros plitimu ir midaus vartojimo kultūros nykimu. Hipotetiškai galime teigti, kad kultūros istorijos požiūriu vyno (kaip žemdirbiškos kultūros ir „kultūringo“, krikščioniškojo produkto) vartojimo plitimas bei midaus (kaip „laukinio“, pagoniško produkto) vartojimo nykimas Lietuvoje gali būti vertinami kaip vieni iš krašto christianizacijos ženklų. Vyno vartojimas, XIV a. pabaigoje prasidėjęs nuo valdovo (Čapaitė 2003: 4–8; Piekosiński 1896: 610–611), XVI a. perimtas diduomenės (Horsey 1856: 251–252), XVIII a. išplitęs tarp bajorijos (Dias-Lewandowska 2014), tik XIX a. pasiekė turtinguosius valstiečius (Katkus 1972). Dėl tokių vyno plitimo tendencijų ir glaudžių iš vakarietiškos tradicijos ateinančio gėrimo iš vienos taurės papročio sąsajų su vyno vartojimo kultūra du – vakarietiškas ir vietinis ikikrikščioniškas – gėrimo iš vienos taurės papročiai iš pradžių galėjo sąveikauti per valdovus ir diduomenę, vėliau – daugiausia per bajoriją ir menkai tepalieti ikikrikščioniškujų

2 Lietuviškame *Eneidos* vertime šis tekstas skamba taip: „Buvo matyti po to, kaip metę kariauti karaliai / Stovi su ginklais prie aukuro švento ir laiko po taurę, / Ir kaip Jupiteriui kiaulį aukoja ir sutartį daro“ (Vergilijus 1989: 316).

ritualų relikthus tebepraktikavusią valstietiją. Taigi vakarietiškas gėrimo iš vienos taurės papročio praktikavimas turėtų būti priskirtinas privilegijuotų LDK socialinių sluoksnių žmonių kultūrinei erdvei.

Dar viena tyrėjų fiksuojama bendroji tendencija yra ta, kad nors užsieniniams gėrimams išstumiant vietinius ir perimami nauji gėrimo papročiai, tačiau suvartojami „naujojo“ gėrimo kiekiai paprastai yra artimesni išstumto „senojo“ gėrimo kiekiams (Social... 1998: 8). Tad šiaurietiškos aleus ir midaus vartojimo kultūrose pradėjus plisti vynui, jo buvo vartojama tiek pat, kiek anksčiau aleus ar midaus, tad pamažu kilo alkoholizmo problema, fiksuojama Renesanso epochoje, XVI a. rašiusių autorių (Volanas 1996). Čia turime pažymėti, kad iki vyno kultūros išplitimo Lietuvoje gaminamas midus savo stiprumu (alkoholio kiekiu) turėjęs būti gerokai artimesnisalui nei vynui. Tai buvo nulemta technologinio proceso: midaus rauginimui buvo vartojamos laukinės aleus mielės, kurios netoleruoja didelio alkoholio kiekio (paprastai iki 3–5 proc. tūrio) (Ross 1997; Robinson 2006: 778–780), o ir midaus misoje medaus nebuvo daug. Toks yra seniausias žinomas XVI a. dokumentuotas lietuviško midaus receptas³.

Kartu su krikščionybe ir vyno kultūros plitimu vietinis, ikikrikščioniškasis gėrimo iš vienos taurės paprotys turėjęs būti išstumtas iš bajorijos ir likęs tik tarp žemesnio socialinio sluoksnio žmonių – tarp valstiečių. Tokiu pavidalu jis fiksuojamas ne viename XVI–XVII a. šaltinyje. Pavyzdžiui, M. Pretorijus rašė:

[Šeimininkas] pradeda šią šventę [ganiavos užbaigimo – *R. L.*] senąja prūsų kalba, laikydamas rankoje [aleus] kaušėlį (*Kauszel*), maždaug tokia malda: <...>. Pasimeldus giedama. Paskui jis nulieja Žemynėlei (*Zemynelen*) ant žemės ir palabinęs (*palabinket*) išgeria, užgeria žmoną, geria pagal prūsų apeigas ratu. Po to jie valgo (Vėlius 2004: 295).

Kita vertus, ir vakarietiškas (savo šaknimis iš esmės viduramžiškas) korporatyvinis gėrimo iš vienos taurės paprotys renesansu pažymėtoje XVI a. Europoje išgyveno ne pačias geriausias dienas. Tad galime spėti, kad vakarietiško gėrimo iš vienos taurės papročio įtaka Lietuvos bajorijai nebuvo didelė. XV–XVI a., kai šis paprotys dar buvo gana gyvas Europoje, lietuvių bajorai tik pradėjo savo pažintį su vyno kultūra; o

3 „[P]aimk gero medaus, švaraus ir vientiso, pagal žemiau nurodytą santykį: dešimt svarų medaus ir keturiasdešimt svarų vandens; galima imti daugiau ar mažiau, destis kokio nori stiprumo; supilk vandenį ir medų į varinį arba bronzinį katilą ir gerai kaitink; atskirai išvirink apynių vieną maišą, apie vieno svaro dydžio ar mažiau, pagal tai, kiek yra medaus ir vandens; kai midus ima putoti, putas nugraibyk, nuimk nuo ugnies ir tegul aušta; įpilk apynių nuoviro, o kai visai pravės, įdėk aleus tirščių arba mielių; tada reikia šį mišinį palaikyti nuo virimo pabaigos vieną dieną ir vieną naktį ir turėsi labai skanų ir labai sveiką gėrimą, kuris nors ir nesiekia brangaus vyno orumo, bet turi savo garbingą vietą tarp kitų gėrimų; midaus prigimtis turi viską: puikią spalvą, skonį ir kvapą, gydymo paslapčių – jis stiprybę teikia“ (Olaus 1555: 448).

XVII–XVIII a., vyno kultūrai plintant Lietuvoje, vakarietiškas gėrimo iš vienos taurės paprotys kitose Europos šalyse jau nyko. Netiesiogiai šį teiginį patvirtina ir šaltinių iš ATR bajoriškiosios aplinkos skurdumas. Bajorijos paprotį gerti iš vienos taurės čia dažniau pastebėdavo užsieniečiai, nei egodokumentuose minėdavo patys bajorai ar didikai. Šioje vietoje gėrimo iš vienos taurės bajoriškasis XVI–XVIII a. paprotys atitinka bendruosius to meto Lietuvos gastronomijos istorijos kontekstus, kuriuose ATR gastrominė baroko tradicija, skirtingai nuo „renesanso lūžį“ išgyvenusios Vakarų Europos gastrominės tradicijos, yra natūrali gotikinės viduramžių gastronomijos tąsa (tik šiek tiek atskiesta itališkojo renesanso skoniais), XVII–XVIII a. Europoje primenanti savotišką viduramžių gastronomijos „rezervatą“. Kai kurių tyrėjų nuomone, bajoriškasis gėrimas iš vienos taurės XVII–XVIII a. taip pat priskirtinas tokiems archaizmams (Dias-Lewandowska 2014: 163), funkcionavusiems tarp konservatyviosios bajorijos (konservatyviuosius ATR bajorus šiais laikais vadiname sarmatizmo šalininkais). Nagrinėtinas klausimas (dėl šaltinių skurdumo negalime kol kas į jį atsakyti) apie lietuvių ir lenkų bajorijos kultūrinių ryšių svarbą vakarietiško gėrimo iš vienos taurės papročio plitimui Lietuvoje. Manytume, kad šis vakarietiškas korporatyvinis (ir Vakarų Europoje jau nykstantis) paprotys XVI–XVII a. Lietuvoje buvo perimamas ne tiesiogiai iš Vakarų Europos, o kopijuojant lenkų bajorus (kaip savotišką sarmatizmo madą). Tuo tarpu lenkiškoji bajorija dėl ankstyvo Lenkijos krikšto (X a.) buvo natūrali šio vakarietiško papročio tiesioginė perėmėja ir propaguotoja. Tai dar labiau sustiprina gėrimo iš vienos taurės sąsają su sarmatizmo ideologija galimybes ir leidžia spėti, kad papročio plitimas turi koreliuoti su LDK ir Lenkijos Karalystės bajorijos kultūrinių mainų intensyvumu. Papročio gerti iš vienos taurės neturime paisyti su LDK gyventojams būdingu „tiesiog svetingumu“ (jis XVI–XVII a. neretai vertintas kaip „tiesiog girtuoklystė“), kurio gausių liudijimų turime XVI–XVIII a. dokumentuose⁴. Galime spėti, kad vakarietiškas paprotys gerti iš vienos taurės tarp Lietuvos bajorijos buvo daugiau marginalinis reiškinys, paveiktas kultūrinių mainų su Lenkijos bajorija (ypač suintensyvėjusių po Liublino unijos) ir sarmatizmo ideologijos.

Remdamiesi XVII–XVIII a. užsienio keliautojų ir XVIII a. kasdieninės ATR istorijos metraštininko Jędrzejaus Kitowicziaus (1727–1804) tekstais, galime

4 Pavyzdžiui, Andrius Volanas rašė: „Tačiau mūsų tautos kilmingieji, net didikai, nesutinka, kad plebėjai bei prasti žmonės atimtų iš jų tą „narsaus girtavimo“ garbę, ir labai uoliai stengiasi nugaleti. Todėl neįmanoma – o tai yra ryškus vergijos bruožas – blaiviams ir santūrumą mėgstantiems žmonėms išsaugoti saiką, kai įprasta, kad girtuokliai valkiojasi po kilmingųjų namus; juos tenka pakęsti, savo ruožtu paslaugiai girdyti ir ieškoti jų palankumo. Be to, nepamatysi, kad įnirtingiau būtų lenktyniaujama dėl ko nors, o ne dėl [baimės] atsilikti rengiant išgertuves: didžiausiu įžaidimu laikoma neatsakyti tokiu pat girtavimo renginiu. Todėl labai dažnai būna, kad tie, kurie nenori kare žūti nuo kardo, žūsta nuo girtavimo, nesaikingu gėrimu išgaišinė visą kūno ir dvasios jėgas. Užautojas, pamatęs, kad tu nusisuki nuo taurės ar ją atstumi, tuojau sušnairuoja ir šurkščiai apšaukia, tad nori nenori esi priverstas jam nusileisti ir išgerti aukso kupiną taurę. Tokius vaisius mums atnešė neblaivumas ir beprotiškas įprotis girtauti“ (Volanas 1996: 214).

bandyti rekonstruoti vakarietišką gėrimo iš vienos taurės paprotį tarp Abiejų Tautų Respublikos (taip pat ir LDK) bajorijos. Papročio būdingumą Šiaurės Europai fiksuoja 1717 m. prancūzų diplomatas ir rašytojas François de Callières, seras de Rochelay et de Gigny (1645–1717), pastebėjęs, kad „Vokietijoje ir kitose Šiaurės šalyse yra paprotys, kai kunigaikštis pirmasis išgeria taurę į sveikatą to ar tų, kuriuos gerbia, paskui jiems perduoda tą pačią pripildytą taurę, – ir tai nelaikoma prasčiokiškumu, o yra svetingumo ir draugiškumo požymis“ (Callières 1717: 97; Dumanowski [2016]). Paprastai gėrimas iš vienos taurės būdavo siejamas su tostais ir vykdavo puotos pabaigoje – tada, kai visi valgiai (įskaitant desertą) jau suvalgyti ir indai nuo stalo nurinkti. Šiuo metu vartojamas tiktai vynas. Buvo geriama dvejopai – gurkštelėjant iš vienos didelės taurės, siunčiamos ratu ir gėrimo pripildomos tik tada, kai jis baigiasi, arba geriant iš mažesnės taurės, ištuštinant ją iki dugno, vėl pripilant ją vyno ir perduodant kitam. Pirmąjį gėrimo būdą fiksuoja Hubertas Vautrinas (1742–1822), apie 1770 metus keliavęs po Abiejų Tautų Respubliką. Savo knygoje jis rašė apie vengriško vyno gėrimą iš vienos taurės, kai kiekvienas gėrikas neturi ištuštinti taurės, o tik gurkštelėti iš jos, t. y. „lūpomis paliesti gėrimą, kuriame jau buvo išmirkyta kone dešimt ūsų“ (Vautrin 1807: 210). H. Vautrinui pritarė J. Kitowiczius, sakydamas, kad „iš vienos taurės ar stiklinėlės gėrė vienas po kito, nesibjaurėdami gėrimo lašais, kurie nuo vienu ūsų krisdavo į taurę, ją perduodant kitam“ (Kitowicz 1840: 255). Antrąjį būdą aprašo prancūzų karo inžinierius ir rašytojas Guillaume’as le Vasseur de Beauplanas (1600–1673), aptardamas vyno gėrimą: puotos pabaigoje „geria vieni į kitų sveikatą <...> išgėręs į savo draugo sveikatą, jis [bajoras] perduoda taurę savo draugui ir pripila ją lygiai to paties vyno, kad ir anas išgertų“. G. le Vasseur de Beauplanas mini ant stalo buvus gausybę įvairiausių taurių (Beauplan 1660: 110–111). Jų paskirtį paaiškina H. Vautrinas: po kiekvieno tosto ratą apėjusi taurė būdavo keičiama kita (Vautrin 1807: 210). Geriant paprastai buvo linkima kitam sveikatos, o tosto metu atsistojama. Tostus kelti pradėdavęs šeimininkas:

Po antrojo patiekalo šeimininkas paprašydavo didelės taurės, iš kurios gerdavo į garbingiausio svečio sveikatą. Tai darydavo atsistojęs, ir visi kiti tuo metu atsistodavo. Išgėręs šeimininkas taurę perduodavo tam, į kurio sveikatą gėrė, ir atsisėdavo, ir visi atsisėdavo. Po kiek laiko taurę keldavo tas, kuris ją buvo gavęs <...>. Ir per tą laiką visi tiek kartų atsistodavo ir atsisėdavo, kiek tostų buvo pasakoma <...>. Kai kas nuo to greičiau pavargdavo nei nuo gėrimo apsvaigdavo (Kitowicz 1840: 255).

Visas renginys trukdavęs keletą (iki keturių penkių) valandų. Ilgą gėrimo ratu trukmę ir didelius išgeriamo alkoholio kiekius yra pastebėjęs ir Johannas Georgas Adamas Forsteris (1754–1794) (Dias-Lewandowska 2014: 161).

Kokias kultūrinės prasmės galėjo turėti bajoriškasis gėrimas iš vienos taurės XVII–XVIII a. Lietuvoje? Greičiausiai į šį klausimą galėtume atsakyti dar vieno (greta J. Kitowicziaus) benykstančios sarmatiškosios bajorų kultūros metraštininko Adomo Mickevičiaus *Pono Tado* tekstu. Šio kūrinio XII a. knygos pavadinimas „Mylėkime“ (lenk. *Kochajmy się*) ir turinys galėtų perteikti gėrimo iš vienos taurės jausmą bajoriškojoje kultūroje (Mickevičius 1974: 379–414), pagal aplinkybes išreiškiantį daugybę kitų jausmų – nuo rūpesčio, broliškos meilės ir džiaugsmo iki seksualumo ir pasileidimo (Długosz-Kurczabowa 2008: 306–307).

Kaip ir Vakarų Europoje, gėrimas iš vienos taurės buvo korporatyvinės bendrystės aktas, tarp LDK bajorijos ne tik turėjęs pakartoti vakarietiškas prasmes, bet ir dėl vietos specifikos įgyjęs savitų reikšmių. Šiuo požiūriu yra svarbūs korporatyvumo skirtumai Vakarų Europos šalyse ir Lietuvoje. Dėl ilgai trukusios pagonybės anksatyvojoje viduramžių lietuvių (vėliau LDK) pagoniškoje visuomenėje, skirtingai nuo Vakarų Europos, nesant rašytine tradicija pagrįstos teisinės sistemos ir rašytiniais teisės aktais reglamentuotų korporacinių vienetų (ordinų, cechų, gildijų ir kt.), pagrindiniu korporaciniu socialiniu vienetu (socialinės organizacijos modeliu) tampa neformalizuotais horizontaliais giminystės ryšiais susaistytų asmenų grupės (patriarchalinės šeimos, giminės). Galime teigti, kad LDK viduramžių socialinė specifika buvo ta, kad pagal patriarchalinės šeimos modelį buvo konstruojama absoliuti dauguma visuomenės struktūrų. Toks santykis žymus Gedimino 1324 metų pareiškime popiežiaus legatams, kur Lietuvos valdovas išdėstė savo hierarchijos supratimą:

Paskui jis [Gediminas] tvirtino, jos apaštališkąjį viešpatį jis norįs laikyti tėvu, kaip rašė, nes „jis yra vyresnis už mane; ir kitus tokius laikysiu tėvais, ir poną arkivyskupą panašiai laikysiu tėvu, nes jis vyresnis už mane; o tuos, savo vienmečius, laikysiu broliais; jaunesnius už save – sūnumis“ (Vėlius 1996: 390).

Patriarchalinės šeimos modelis ryškus ir viduramžių LDK žemėvaldoje. Valdovas ar bajoras iš esmės valdė daugiau žmones, o ne preciziškai apibrėžtą teritoriją. Pažymėtina, kad šeima grįstas korporatyvumas buvo būdingas ir platesniam Rytų Europos regionui (pvz., Lenkijai); ypač tai buvo ryšku po Lietuvos krikšto katalikiškai LDK bajorijai 1413 m. Horodlėje įgyjant herbų ir vėliau juos perduodant LDK stačiatikiškai bajorijai ar XV a. bajorams į savo giminę priimant ūkiškai stipresnius aplinkinių žemių nekilmingus gyventojus (Kiaupienė, Petrauskas 2009: 241–242). XIV–XVIII a. LDK ir Lenkijoje nobilitacijos procesas visiškai skyrėsi nuo panašių procesų vokiškojoje Šventosios Romos imperijos erdvėje ir buvo iš esmės grįstas „priėmimu į šeimą“, o ne abstrakčiu naujo herbo ar titulo suteikimu pakeliant į riterius.

Dėl tokios korporatyvumo sampratos gėrimas iš vienos taurės turėjęs labiau panėšėti į šeimos (artimų, kraujo ryšiais susijusių asmenų) bendrystės reprezentaciją

nei į formaliais teisiniais ryšiais susaistytų asmenų bendrystę grįstą sambūrį. Taigi ideologiškai artimesnis šv. Mišioms (kraujo bendrystei su Kristumi) nei *Loving Cup of Glasgow College*. Šiame kontekste kvietimas užsieniečius išgerti kartu, iš vienos taurės gali būti traktuojamas kaip aukščiausio svetingumo išraiška – bendrystė, kaip savotiška „priėmimo į šeimą“ apeiga. XVIII a. Abiejų Tautų Respubliką lankusių užsieniečių akimis toks gėrimas primena pagoniškus keltų ir germanų papročius (Vautrin 1807: 210), yra svetingumo (Williamo Coxe'o nuomone) išraiška, o kai kuriais atvejais (pasak Albert'o Jouvin de Rocheforto) – valgomųjų indų trūkumo pasekmė (Dias-Lewandowska 2014: 166).

Gėrimo iš vienos taurės paprotys bajoriškojoje Lietuvos kultūroje išnyko XVIII–XIX a. sandūroje veikiamas Apšvietos pasaulėžiūros. Johannas Erichas Biesteris (1749–1816) pastebėjo, kad XVIII a. antrojoje pusėje šis paprotys išlikęs tik mažuose miesteliuose, tarp senyvo amžiaus bajorų (ten pat). Tam didelės reikšmės turėjo ne tik ATR bajorų kasdieninio gyvenimo europeizacija (ryškiai aprašyta J. Kitowicziaus), bet ir pasikeitusi sveikos gyvensenos ir higienos samprata. 1709 m. prancūzų gydytojas Philippe'as Hecquet pristatė naują požiūrį į dietą (Hecquet 1709). Gėrimo iš vienos taurės nehygieniškumą pastebėjo ir Silezijos gydytojas Janas Józefas Kauschas (1751–1825). Jis mini, kad jam nepatikdavę po valgio gerti vyną kartu su kitais iš vienos taurės, kuri nebūdavusi išplaunama (ten pat). J. Kitowiczius pažymėjo, kad esminiai pokyčiai prasidėję kartu su stiklinių taurių paplitimu, nes ant jų kraštų buvo ryškiai matomi pirmiau gėrusiojo lūpų pėdsakai. Daugeliui tai kėlė pasibjaurėjimą, todėl pilantysis gėrimą, prieš perduodamas stiklinę taure kitam, jos kraštus nuvalydavo servetėle; pasibjaurėjimui gėrimo iš vienos taurės papročiu augant, taurės buvo praskalaujamos vandenyje po kiekvieno gėriko, o mažas taureles imta serviruoti kiekvienam individualiai (Kitowicz 1840: 241).

Tačiau gėrimas iš vienos taurės, kaip labai tolimas senųjų papročių atgarsis – bendrystės reprezentacija, valstietiškoje kultūroje buvo žinomas dar ir XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje (straipsnio autoriui ne kartą teko šį paprotį „išbandyti“). Geriant ratu per rankas leidžiamas tas pats stikliukas, kurį kiekvienas gėrėjas, palabinęs greta sėdintį, ištuština iki dugno, vėl pripila to paties gėrimo ir perduoda kaimynui. Pažymėtina, kad tokiu būdu, kaip ir turėtų būti, negeriamas alus, o tik stiprieji („užsieniniai“) gėrimai.

IŠVADOS

1. Gėrimo iš vienos taurės papročio ištakos sietinos su *homo sapiens sapiens* būdingu socialumu. Šis paprotys viena ar kita forma yra žinomas daugelyje pasaulio kultūrų. Europinį gėrimo iš vienos taurės paprotį (kaip ir daugelį kitų) formavo trys

pagrindiniai šaltiniai: antikos kultūra, krikščionybė ir vadinamasis Šiaurės barbarikumas (daugiausia germanų genčių ikikrikščioniškoji tradicija).

2. Vakarų Europos krikščioniškojoje kultūroje gėrimas iš vienos taurės simboline prasme buvo socialinio solidarumo demonstravimas, tiesiogiai sietinas su socialinio kapitalo „auginimu“ konkrečioje visuomenėje. Dėl šios priežasties neretai gėrimas iš vienos taurės integruojamas į religines apeigas. Komunikacijos mokslų teoriniame kontekste gėrimas iš vienos taurės traktuotinas kaip socialinės interakcijos atmaina – komunikacinis pranešimas, kurio bendras perskaitymas veikia kaip savotiški „socialiniai klįjai“, leidžiantys padidinti pasitikėjimą kraujo giminyste ir „pažintimi nuo vaikystės“ nesusijusiais *svetimaisiais*, į bendrystės ratą įtraukiant ir dievus (plg. libracijos paprotį) ir mirusiuosius (plg. puotavimą kapinėse minint mirusiuosius).

3. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo sąveikos erdvė tarp vietinės, neįtikėtina ilgai – net iki XIV a. pabaigos – nepriklausomai evoliucionavusios ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūros ir Vakarų Europos kultūrinės tradicijos. Iš antikos paveldo, krikščioniškosios pasaulėžiūros ir inkultūruoto Šiaurės barbarikumo elementų sulydyta Vakarų Europos kultūra XIV–XVI a. Lietuvoje randa vieną iš savo esminių elementų – Šiaurės barbarikumo kultūrą tebefunkcionuojančią gyvu pavidalu. Kita vertus, ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūros aplinkoje išugdyta LDK diduomenė vakarietiškoje krikščioniškojoje kultūroje lengvai atpažįsta savo prigimtinės kultūros elementus.

4. Aukštesniems socialiniams sluoksniams būdingo gėrimo iš vienos taurės vietinio (ikikrikščioniškojo) papročio ištakas hipotetiškai galėtume sieti su geriamaisiais ragais. Kartu su krikščionybė ir vyno kultūros plitimu vietinis gėrimo iš vienos taurės paprotys turėjęs būti išstumtas iš bajorijos tarpo ir likęs tik žemesniuose socialiniuose sluoksniuose.

5. Vakarietiškas gėrimo iš vienos taurės paprotys Lietuvoje plinta kartu su krikščionybė ir vyno vartojimo kultūra. Tačiau šio papročio įtaka Lietuvos bajorijai nebuvo didelė. XV–XVI a., kai šis paprotys buvo dar gana gyvas Europoje, lietuvių bajorai tik susipažino su vyno kultūra; o XVII–XVIII a., vyno kultūrai plintant Lietuvoje, vakarietiškas gėrimo iš vienos taurės paprotys kitose Europos šalyse jau nyko. Galime teigti, kad vakarietiškas paprotys gerti iš vienos taurės tarp Lietuvos bajorų buvo daugiau marginalinis reiškinys, paveiktas kultūrinių mainų su Lenkijos bajorija (ypač suintensyvėjusių po Liublino unijos) ir sarmatizmo ideologijos.

6. Gėrimo iš vienos taurės paprotys bajoriškojoje Lietuvos kultūroje išnyko XVIII ir XIX a. sandūroje veikiamas Apšvietos pasaulėžiūros, pasikeitusių sveikos gyvensenos ir higienos sampratų. Bet gėrimas iš vienos taurės kaip labai tolimas senųjų papročių atgarsis – bendrystės reprezentacija – valstietiškojoje kultūroje dar buvo žinomas ir XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje.

LITERATŪRA

- Antanavičius Darius, Petrauskas Rimvydas 2007. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“.
- Astrauskas Antanas 2008. *Per barzdą varvėjo: svaigiųjų gėrimų istorija Lietuvoje*, Vilnius: Baltos lankos.
- Barrington Daines 1773. *The Anglo-Saxon Version, from the Historian Orosius*, London: W. Bowyer and J. Nichols.
- Beauplan Guillaume Le-Vasseur de 1660. *Description d'Ukraine, qui sont plusieurs provinces du royaume de Pologne...*, Paris: Caillone.
- Brennan Thomas 1989. “Towards the Cultural History of Alcohol in France”, *Journal of Social History*, vol. 23, No. 1, p. 71–92.
- Bumblauskas Alfredas 2006. „Lietuvos istorijos periodizacijos modeliai socialinės istorijos požiūriu“, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 17, p. 9–26.
- Butkus Vigmantas, Stankuvienė Rūta 2007. *Alus lietuvių kultūroje*: straipsnių rinkinys, Šiauliai: Lucijus.
- Callières François de 1717. *De la science du monde et des connaissances utiles à la conduite de la vie*, Paris: E. Ganeau.
- Chandler Washburn 1961. *Primitive Drinking: A Study of the Uses and Functions of Alcohol in Pre-literate Societies*, New York: College & University Press.
- Čapaitė Rūta 2003. “The Everyday Life of Grand Duke Vytautas of Lithuania According to Contemporary Correspondence”, *Lithuanian Historical Studies*, vol. 8, p. 1–26.
- Dias-Lewandowska Dorota 2014. *Historia kulturowa wina francuskiego w Polsce od połowy XVII do początku XIX wieku*, Warszawa: Pałac w Wilanowie.
- Długosz-Kurczabowa Krystyna 2008. „Kochać“, in: *Wielki słownik etymologiczno-histeryczny języka polskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dumanowski Jarosław [2016]. „Zwyczaj picia z jednego kielicha“, *Pasaż Wiedzy Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie*, prieiga per internetą: http://www.wilanow-palac.pl/zwyczaj_picia_z_jednego_kielicha.html, [žiūrėta 2016-03-04].
- Evangelija 2013. „Evangelija pagal Matą“, in: *Biblija arba Šventasis Raštas*, ekumeninis leidimas, Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija.
- Flandrin Jean-Louis 1983. „La diversité des goûts et des pratiques alimentaires en Europe du XVIe au XVIIIe siècle...“, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, vol. 1, No. 30 (1), p. 66–83.
- Gately Iain 2008. *Drink: A Cultural History of Alcohol*, London: Penguin.
- Glemža Liudas 2011. „Iš vyno Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje istorijos“, *Chronicon Palatii Magnorum Ducum Lithuaniae*, vol. 1, p. 178–189.
- Hanifan Judson L. 1916. “The Rural School Community Center”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 67, p. 128–156.
- Heath Dwight B. 2012. *Drinking Occasions: Comparative Perspectives on Alcohol and Culture*, London: Routledge.
- Hecquet Philippe 1709. *Traité des dispenses du Carême: dans lequel on découvre la fausseté des prétextes qu'on apporte pour les obtenir...*, Paris: Fournier.
- Holt Mack 2006. *Alcohol: A Social and Cultural History*, Oxford: Berg Publishers.
- Horsey Sir Jerome 1856. *A Relacion or Memoriall Abstracted Owt of Sir Jerome Horsey His Travells, Imploiments, Services and Negotiations, Observed and Written With His Own Hand*, London: Hacluyt Society.
- Jones Martin 2007. *Feast: Why Humans Share Food*, Oxford: Oxford University Press.
- Jovaiša Eugenijus 2006. „Baltų visuomenė ankstyvųjų viduramžių pradžioje (V–VI a.)“, *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, iss. 64, p. 5–16.
- Katalikų... 1997. *Katalikų bažnyčios katekizmas*, Kaunas: Tarpdiecinė katechetikos komis. I-kl.
- Katkus Mikalojus 1972. *Balanos gadyne*, Vilnius: Vaga.

- Kazakevičius Vytautas 1981. „Unikalus V a. pab. geriamasis ragas iš Plinkaigalio (Kėdainių raj.) kapi-
nyno“, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, A serija, t. 3, p. 81–91.
- Kiaupienė Jūratė, Petrauskas Rimvydas 2009. *Lietuvos istorija*, t. 4: *Nauji horizontai: dinastija, visuo-
menė, valstybė*, Vilnius: Baltos lankos.
- Kielich... [2016]. „Kielich toastowy“, *Kolekcja Zamku Królewskiego w Warszawie*, prieiga per internetą:
<http://kolekcja.zamek-krolewski.pl/lista/rodzaj/kielich%20toastowy>, [žiūrėta 2016-03-04].
- Kirkienė Genutė 2007. „Aleksandro Jogailaičio konfesinė politika Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje
XV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje“, in: *Iš Panevėžio praetities: penki bažnyčios šimtmečiai*, Panevėžys:
Panevėžio kraštotyros muziejus, p. 8–27.
- Kitowicz Jędrzej 1840. *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III*, Poznan: Drukarnia Wa-
lentego Stefańskiego.
- Kuncevičius Albinas... [et al.] 2015. *Dubingių mikroregionas ir Lietuvos valstybės ištakos*, Vilnius: Petro
ofsetas.
- Laurinkienė Nijolė 2012. „Alus – apeiginis baltų gėrimas“, *Tautosakos darbai*, t. XLIII, p. 15–32.
- Laužikas Rimvydas... [et al.] 2016. *Oginskių dvaro virtuvėje*, Vilnius: Akademinė leidyba.
- Lee Daniel B. 2005. “Ritual and the Social Meaning and Meaninglessness of Religion”, *Soziale Welt*,
t. 56, p. 14–17.
- Leshner James... [et al.] 2006. *Plato’s Symposium: Issues in Interpretation and Reception*, Cambridge:
Harvard University Press.
- Loving Cup [2016]. “Loving Cup”, in: *Encyclopaedia Britannica*, prieiga per internetą: <http://www.britannica.com/topic/loving-cup>, [žiūrėta 2016-03-04].
- McGovern P. E. ... [et al.] 2004. “Fermented Beverages of Pre- and Proto-Historic China”, *Procee-
dings of the National Academy of Sciences, USA*, vol. 101, p. 17593–17598.
- Mickevičius Adomas 1974. *Ponas Tadas, arba Paskutinis antpuolis Lietuvoje: bajorų nuotykių iš 1811
ir 1812 metų*, Vilnius: Vaga.
- Olaus Magnus 1555. *Historia De Gentibus Septentrionalis, Auctore Olao Magno, Gotho, Archiepiscopo
Upsalensi, Suetiae et Gothiae Primate...*, Antwerpia: Plantin.
- Piekosiński Franciszek 1896. „Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi: z lat
1388 do 1420“, in: *Monumenta mediaevi historica*, t. 15, Krakow: Akad. Umiejętności.
- Putnam Robert D. 2002. *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*,
Oxford: Oxford University Press.
- Rabinowitz Adam 2009. “Drinking from the Same Cup: Sparta and Late Archaic Commensality”,
in: *Sparta: Comparative Approaches*, edited by Stephen Hodkinson, Swansea: Classical Press of
Wales, p. 113–192.
- Ragauskas Aivas 2010. „Midaus brolijos – Vilniaus stačiatikių kultūros fenomenas (XV a. vidury-
XVII a. vidury)“, in: *Florilegium Lithuanum: in honorem eximii professoris atque academici Lithuani
domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio uni-
versiteto leidykla, p. 229–241.
- Robinson J. 2006. *The Oxford Companion to Wine*, Oxford: Oxford University Press.
- Ross Jordan P. 1997. “Going Wild: Wild Yeast in Winemaking”, *Wine & Vines*, September.
- Sheinkman Jose A. 2008. “Social Interactions”, in: *Palgrave Dictionary of Economics*, Basingstoke:
Palgrave Macmillan.
- Simniškytė Andra 1998. „Geriamieji ragai Lietuvoje“, *Lietuvos archeologija*, t. 15, p. 185–245.
- Social... 1998. *Social and Cultural Aspects of Drinking: A Report to the European Commission*, Oxford:
The Social Issues Research Center.
- Stephans Dorothy 1939. *Critias, Life and Literary Remains*, Cincinnati: University of Cincinnati.
- Strykowski Maciej 1582. *Kronika Polska Litewska, Żmudzka, y wszystkiey Rusi...*, Koningsberg:
u Gerzego Ostenberga.

- Strinnholm Anders Magnus 1839. *Wikingszüge, Staatsverfassung und Sitten der alten Skandinavier*, Hamburg: Friedrich Perthes.
- Sturluson Snorri [2016]. "Heimskringla, or The Chronicle of the Kings of Norway, by Snorri Sturluson (c. 1179–1241)", *Online Medieval and Classical Library Release*, prieiga per internetą: <http://omacl.org/Heimskringla/>, [žiūrėta 2016-03-04].
- Tende Gaspard de 1697. *Relation historique de la Pologne...*, Paris: Jackues Villery.
- Tvenas Markas 1990. *Princas ir elgeta*, Vilnius: Vaizdas.
- Vaitkevičienė Daiva 2004. „Nuliejimas žemei: gėrimo apeigos adresato klausimu“, *Tautosakos darbai*, t. XXI, p. 104–117.
- Vaitkevičienė Daiva 2011. "Libation in Baltic Religious Practices", *Archaeologia Baltica*, vol. 15 (1), p. 105–119.
- Vautrin Hubert 1807. *L'observateur en Pologne...*, Paris: Giguet et Michaud.
- Vėlius Norbertas (sud.) 1996. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Vėlius Norbertas (sud.) 2004. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 3: *XVII amžius*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Vergilius Maro Publius 1989. *Eneida*, iš lotynų k. vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius: Vaga.
- Volanas Andrius 1996. „Apie politinę arba pilietinę laisvę – knygelė, kurią tikrai verta perskaityti“, in: *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Woolcock Lindsey 2016. "Virgil in Lithuania: Francesco Petrarca's Interactions with Paganism in the Fourteenth Century", *Lituanus*, vol. 62:1, p. 5–22.
- Кулаков Владимир 2005. „'Княжеские' захоронения в Балтии фаз В1–С1“, *Краткие сообщения Института археологии*, вып. 218, p. 48–64.
- Похлебкин Вильям Васильевич 2005. *История водки*, Москва: Центрполиграф.

Consumption of Drinks as Representation of Community in the Culture of Nobility of the 17th–18th Centuries

RIMVYDAS LAUŽIKAS

S u m m a r y

Drinks and customs related to their consumption play a special role in the social history (essentially, that of the human community). However, research of the customs of alcohol consumption in Lithuania (along with the history of daily life in general and the culture of the nobility's daily life in particular) is rather sporadic so far. The article presents a research work in cultural anthropology on the alcohol consumption as means (or prerequisite) of achieving more important aims of religious, social, economic or other kind. Because of the big scope of research and low level of prior investigation, the subject of this article is limited to a single aspect – namely, the custom of drinking from the same glass; to the culture of only one social layer of the Grand Duchy of Lithuania (GDL) – the nobility; and to a distinct period – the 17th–18th centuries. The aim of analysis is revealing sources of this custom, its development and meaning in the social community of the given period.

According to the research, the GDL presented a sphere of interaction between the local pre-Christian Lithuanian culture, which had been developing for an incredibly long period –

even until the end of the 15th century, and the Western European cultural tradition. The Western European culture, formed in the course of joining together elements of the antique heritage, the Christian worldview and the inculturized “Northern barbarism”, acquired in the 14th–16th century Lithuania one of its essential constituents – namely, the culture of the “Northern barbarism” still alive and functioning. On the other hand, the nobility of the GDL, raised in pre-Christian Lithuanian culture, had no trouble recognizing elements of its local heritage in the Western Christian culture. The local custom of drinking from the same glass characteristic to the higher social layers supposedly stemmed from the drinking horns. Along with Christianity and spread of the wine culture, the local pre-Christian custom of drinking from the same glass should have been abandoned by the nobility, surviving instead solely in the lower social classes. The western custom of drinking from the same glass spread in Lithuania along with Christianity and the wine consumption. However, its influence on the nobility was rather limited. In the 15th–16th centuries, when this custom was still rather widespread in Europe, the Lithuanian nobility was just beginning its acquaintance with the wine culture, while in the 17th–18th centuries, when the wine culture grew popular in Lithuania, the western-like custom of drinking from the same glass had already waned in other European countries. Therefore, the western custom of drinking from the same glass was rather a marginal phenomenon among the Lithuanian nobility, affected by the cultural exchange with the Polish nobility (which grew especially intense following the union of Lublin) and the ideology of Sarmatianism. The custom of drinking from the same glass disappeared in the culture of the Lithuanian nobility at the turn of the 18th–19th century due to the ideas of Enlightenment and the altered notions of healthy lifestyle and hygiene. However, drinking from the same glass, as a distant echo of the ancient customs representing social community was quite popular in the peasant culture as late as the end of the 20th – beginning of the 21st centuries.

Straipsnis parengtas pagal autoriaus pranešimą „Gėrimų vartojimas kaip bendrystės reprezentacija XVII–XIX a. bajoriškoje kultūroje“, skaitytą 2015 m. birželio 26–29 d. Rumšiškėse vykusiame IX Prigimtinės kultūros seminare „Bendrystė: prigimtis, pavaldai, galia“.

Gauta 2016-03-04